

Levél Szarajevóba

SZARAJEVÓ - EGY ANTOLÓGIA

1938 JÚNIUSÁBAN Babits levelet kapott a tizennyolc hónap óta körülzárt, ostromlott Madridból. „Egy levél az ostromlott városból! Valamikor az ilyent titkos küldönc hozta, élete kockáztatásával csempészve át az őrsökön és a tűzvonalon. Ez azonban szabályszerű postával érkezett, felbélyegezve, felbontva és visszarakasztva, a hadicenzúra pecsétjével. Mily diadala a polgárosultságnak!” S a levélből egy XVI. századbéli spanyol szonett hullik ki. Szegény Babits ebből azt olvasta ki, hogy vannak, kikben a „kultúra szeretete mély és erős és kiirihthatatlan, s nem tűnik el a barbárság első leheletén. Igaz, hogy ilyenek Rómában is voltak, még akkor is, mikor már a Campus Martius félvad törzsek sáros csizmái alatt dobogott és nyögött. Ők nem mentették meg az antik kultúrát, – de legalább megőrizték...”

Madrid óta már volt Varsó és Leningrád, Oradour és Lidice, Auschwitz és Auschwitz, és Auschwitz, valahol Vorkuta és Kolima. Azután a kínai táborok, amelyeknek a nevét se tudjuk, még azt sem, hogy mi a tábor neve kínaiul. Megint máshol My Lai – és O. O. magyar költőtől jól tudjuk, hogy nem áltathatjuk magunk: a barbárok, a félvad törzsek, a sáros csizmások, a szörnyűség mi vagyunk. „Egy puskás férfi... szalad, hogy csak – mármint ez az asszony.../ Háború hadnagy aszondja: „Lődd le!” Aszondom: / „Lőjje le maga, én nem szokok asszonyokat lelőni” / Fél lábbal már az ajtóban állt... Amikor megfordítottam, / megláttam azt az egy hónapos vagy éves picit, / amiről azt hittem, hogy a puskája. Az ilyesmiktől kikészülök.”

Most Szarajevóban öljük és nézzük egymást. És kissé távolabb üldögélünk és szégyenkezünk, meg eszünk, iszunk, hivatalba járunk, és fecsegünk, egyszóval vagyunk. A magyar költők és írók nem kaptak levelet Szarajevóból. Írtak Szarajevóba. A kisebb-nagyobb írásoknak nincs címezte: se Ember, se Isten. Az Ember az, aki: ősz és tél is; nem elég áldozatul adni! „Az Isten az, aki: tavasz és nyár is; nem elég bűnbakot áldozunk neki!” O. O. erről mindent tud. A magyar írókban, talán mindannyiunkban győzedelmeskedett Kosztolányi és Babits szelíd hitetlensége Karinthy heves, vitázó gondolatai felett. Mert a magyar írókat a harmincas években még megosztotta a háborúkkal szembeni érzélem, még vitáztak, dühösködtek. Kosztolányi a „lelkek mélyén szunnyadó ösztönöket”, az emberi természetet, ezt az agresszív, militáns ősmagatartást száraz székszissel öröktől fogva valónak tartja, melyet levetni lehetetlen. Igenis bennünk van, hogy öten is megdugjunk egy nőt a külvárosi konyhában, hogy meggyűjtsuk, kivágjuk, kihajítsuk a gép ajtaján, gyerekének kitekerjük a nyakát a szemé előtt. Az „Ember harcol valami ellen, amit magában hordoz, és amiből szabadulni akar. Az emberiségnek le kell győznie önmagát, a saját kényszereit és lehetőségeit. A harc voltaképpen a harc mögött folyik...” – mondja Babits 1939-ben a világháború nyitányán.

Hiába bizonygatja Karinthy, hogy kedves Kosztolányim, nem a vérontás, az erőszak az ősbibb, azóta se hiszünk neki.

„A háború lényege a rabszolgaság, nem az ölés, ellentéte nem a béke, hanem az egyén szabadságvágya, hogy önmaga választhassa meg ellenségét és testvérét, ki-ki a maga körein belül, fellázadva a természetellenes kényszer ellen, mely arra szorít, hogy ne a magam ellenségét öljem meg, hanem a másét, ne azt egyem, ami nekem ízlik, hanem azt, ami másnak. Innen nézve kiderül, hogy nem a militarista a primitív, természetes, ősi és örök életű ember, hanem ellenkezően, a pacifista.” Mióta a hold lejött ide, talán Szarajevóból, nem hisszük. „Hogy bárkit is konkrétan megettek volna, arra nincs adat. El-eltűnünk, ennyi volt megállapítható.” „Mintha annyi, hogy odaát, s ropog a képen a golyó, mossa föl a vért a család, s ha tetszik, kikapcsolható.”

Szeretem és tisztelem, hogy egyetlen levélben döcögött le az írógépről a szavakat Orbán és Eörsi, Nádas és Bertók, Grendel és Parti Nagy, s firkálgatott hozzá Márton és Garaczi, Visky és Lábass, került ugyanabba a háborús levélbe Csoóri és Kertész, Ágh és Kukorelly, Végel és Szilágyi Ákos, kanyarította oda magát Esterházy és Határ, Sándor Iván és Mészöly, Takács Zsuzsa és Tandori. A frontra, a fiúnak nem is küldhet más képet otthonról az ember. Ott van azon az utált nagybácsi, a kitagadott testvér, az évek óta nem látott nagynéni. Mosolyognak – csoportkép.

Kell ez bizony nekünk, elsősorban itthon, a hazai frontokon.

Miért nem írtak ilyen levelet a harmincas vagy a negyvenes években a magyar írók? Talán mert bosnyákok, horvátok vagy szerbek voltak. Benne ültek.

Őket vitték el. Ők vitettek el másokat. Berúgták az ajtajukat.

Megerőszkolták a feleségeiket. Behívták őket. Csillagokat tettek rájuk. Az egyiket tarkón lötték az országút mentén. A másikat eltemették egy konyhaszekrényben a Rákóczi téren.

Ott voltak. A magyar írók szép levelét olvasva kérdelem magamtól: mit tennének, tennénk, ha nemcsak közel, hanem itt volna? Ha egyszer csak az előszobából bejönnének? Elégetnének a behívókat? Elutaznánk az utolsó ENSZ-konvojjal? Harci indulókat írnánk? Elrejténék egymást? Elemeznék a bosnyákok, a horvátok, a szerbek rémtetteit? Beavatkozást kérnénk a „civilizációtól” a másik ellen? Bombázókat a nagyhatalmaktól? Le akarnánk szereltetni a seregünket? Volnának mieink? Fegyvert csempésznék át a határon? Elviselnék?

Nem azért ilyen nagy az egyetértés, mert mégiscsak messze van, és semmi se múlik rajtunk? Talán először adatik meg, hogy nem kell beavatkoznunk és megoldanunk, hogy nincsenek ellenségeink és barátaink, hőseink és gonoszaink.

Csak csinna van és dratta, csorda-dratta, csürhe-dratta, horda- dratta – überhorda.

Jan Tinbergen holland közgazdász 1914-ben olyan komolyan vette a pacifizmust, hogy vállalta a holland internálást, mert nem volt hajlandó bevonulni. Robert Lowell, az amerikai költő a második világháborúban megtagadta a katonai szolgálatot, amerikai táborba került. S Márai „tébolyodottnak” nevezi Carl von Ossietzkyt, mert a lágert is vállalta azért az eszement ideáért, hogy a németeknek le kellene magukat fegyverezni. Igaza volt-e Tinbergennek és Russelnek az első világháborúban, Lowellnek a másodikban. Mindmegannyi nehéz kérdés. Mit tehet az író a háború ellen?

„Hiszem, hogy a világon és a jövőn nekünk is módunkban van annyit változtatni, mint a tudósoknak és a gazdagoknak, ha jó helyen ragadjuk meg az ekét, amit azért adtak a kezünkbe, hogy a világot ne hagyjuk itt egészen úgy, ahogy találtuk.” – írja Karinthy Kosztolányinak 1935-ben. Csak ne hagyjuk sokkal rosszabb állapotban, találgatjuk 1994 nyarán.

LENGYEL LÁSZLÓ
NARANCS-KÖNYVEK; KOZMOPOLISZ RT. – LÁNG